

Térképek a holland aranykorból

Frederik de Wit a holland aranykor egyik legelismertebb térképésze volt. Művészien díszített térképei és atlaszai a mai napig a gyűjtők legféltettebb kincsei közé tartoznak, másolataik pedig minden térképszerű ember falán megtalálhatók. Az SZTFH Földtani Szolgálatának gyűjteménye két olyan eredeti térképét is őrzi, amelynek fókuszában a XVII. század végi Magyar Királyság áll.

A Magyarország területéről készült térképek a XVI. század elejéig Ptolemaiosz ókori művére, a *Geographiara* voltak visszavezethetők. Csak 1528-ban, Ingolstadtban jelent meg a Lázár-féle térkép, amely már helyszíni méréseken és kancelláriai adatokon alapult. E térkép szerkesztési hibáit javította I. Ferdinánd király megbízásából az osztrák Wolfgang Lazius az 1550-es évek derekán, aki idegen létére igyekezett magyar helységneveket adni, s ezért 24 segítőtársat vett maga mellé. Később Lazius térképének névanyagát javította és bővítette Zsámboky János 1571-ben megjelent térképén.

Mivel ekkora a háborús helyzet állandósult hazánk területén, ezért az egész országra kiterjedő, jelentősebb országfelmérésre nem volt lehetőség és a következő majd' másfél évszázadon át ezek a térképek szolgálták a Magyar Királyságot ábrázoló térképek alapjául. A Ptolemaiosz térképein alapuló munkák és a Lázár-térkép későbbi kiadásai inkább Itáliában jelentek meg, míg Nyugat-Európa kartográfiai műhelyeiben elsősorban Lazius, illetve Zsámboky térképeit használták, kisebb-nagyobb módosításokkal.

Csak 1689-ben készült el az első, valamivel pontosabb munka Hevenesi Gábor irányításával. Ez egy 40 darab, kicsiny lapból álló atlasz volt, amely azonban csak kéziratos formában készült el, akárcsak a honi megyéket bemutató sorozat. Ez utóbbinak egy összesített változata azonban 1688-ban Amszterdamban mégiscsak megjelent nyomtatásban is: a rézmetsző Frederik de Wit egyetlen országtérképen ábrázolta a megyéket, amiket magyar kortársai külön-külön papírra rajzoltak. A *Regnum Hungariae in Omnes suos Comitatus Accurate Divisum et Editum* című, a megyéket külön-külön színnel jelzett térkép Térképtárunkban is megtalálható.

Frederik de Wit (1629–1706) a holland aranykor egyik legmeghatározóbb térképésze volt, aki a XVII. század második felében és a XVIII. század elején tevékenykedett. Protestáns középosztálybeli családból származott a nyugat-hollandiai Gouda városából. 1648 előtt Amszterdamba költözött, ahol először Willem Blaeu alatt dolgozott. Körülbelül ekkor jelent meg az első neki tulajdonított térkép, Haarlem térképe Antonius Sanderus *Flandria Illustrata* című művéhez. 1654-től önállóan tevékenykedett, nyomdát és üzletet nyitott „De Drie Crabben” [a Három Rák] néven, amely egyben a Kalverstraaton lévő házának a neve is volt. 1655-ben üzlete nevét „Witte Pascaert”-re [Fehér Kártya] változtatta. Ezen a néven vált de Wit cége nemzetközileg is ismertté.

Az első, személyesen de Wit által rajzolt és metszett térkép valószínűleg az 1659-es Dánia-térképe volt. Egy évvel később jelent meg a Földet ábrázoló nagy falitérképe, amely egyben leghíresebb műve is, a *Nova Totius Terrarum Orbis Tabula*. Ennek megjelenését követően de Wit gyorsan ismertté vált térképészként és metszőként egyaránt. 1671-ben már egy nagyméretű, 100 térképet tartalmazó atlaszt adott ki, az évtized közepére pedig már egy 151 térképet tartal-

mazó atlasz is megvásárolható volt a boltjában. Atlaszai ára 7 és 20 gulden között mozgott, a térképek számától, a színtől és a kötés minőségétől függően (mai árfolyamon körülbelül 50 eurótól 160 euróig). Az 1680-as évektől már Amszterdam vezető térképkiadójának számított, akinek térképeit számos kortárs és vetélytárs kiadó másolta. Atlaszai napjainkban a köz- és ma-gángyűjtemények legcsodásabb kincsei közé tartoznak.

A németalföldi aranykor

A XVI. század második felétől Antwerpen, majd az 1580–90-es évektől Amszterdam töltötte be Európa földrajzi-térképészeti központjának a szerepét. A rákövetkező, XVII. századot tekintjük Németalföld, benne Hollandia, s egyúttal Európa térképészítése aranykorának. Amszterdam tehetséges és nagy tudású térképalkotói, így a századelő kiválóságai, Willem Blaeu, Claesz Jansz. Visscher, Jodocus Hondius és Jan Janssonius voltak, akik iránymutató szerepet töltöttek be mind az atlaszkészítés, mind az atlaszkiadás terén. Az egymással is versengő kiadók a legmagasabb színvonalon dolgoztak, máig csodált műveket alkottak meg: díszkeretes ország- és tartománytérképeket, több kötetes kozmográfiai atlaszokat. A század második felében már tucatnyi jelentős térképészítő és -kiadó működött: Visscherek, Allardok, Danckertsek, Frederick de Wit, Pieter Schenk és Gerard Valk, akik a nagy elődök nyomdokain haladtak, de kínálatukban mindinkább a gyűjtők igényeinek a kiszolgálása kapott hangsúlyt.

Gyűjteményünk másik de Wit térképe a *Regni Hungariae et Regionum, quae ei quondam fuere unitae, ut Transilvaniae, Valachiae, Moldaviae, Serviae, Romaniae, Bulgariae, Bessarabiae, Croatiae, Bosniae, Dalmatiae, Sclavoniae, Morlachiae, Ragusanae Reipublicae maximaeq partis Danubii Fluminis, novissima delineatio* [A Magyar Királyság és az ahhoz egykor csatolt régiók, mint például Erdély, Havasalföld, Moldva, Szerbia, Románia, Bulgária, Besszarábia, Horvátország, Bosznia, Dalmácia, Szlavónia, Morlachia, a Ragusai Köztársaság és a Duna folyó nagy részének legújabb ábrázolása].

E gyönyörű, nagyméretű, színezett térkép Olaszországtól a Fekete-tengerig, észak–déli irányban pedig Lengyelországtól Macedóniáig mutatja Európa keleti részét, de alapvetően a többnyelvű és soknemzetiségű Magyar Királyságra fókuszál. A térkép rendkívül részletes, számos várost és folyót név szerint is feltüntet. De Wit a jelentősebb városokat, mint például Bukarestet, Bécsét és Konstantinápolyt, pirossal emelte ki.

A térkép különösen érdekes abból a szempontból, hogy teljes mértékben mellőzi az Oszmán Birodalomra való legcsekélyebb utalást is, pedig megjelenésének idején a törökök még mindig uralták a térség egyes részeit. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy abban az időben a keresztény világban sokan próbálták csökkenteni az Oszmán Birodalom jelentőségét. Mivel a politikai határok állandóan változtak, ezért hivatkoztak a térképészek gyakran csak a történelmi régiókra a térképeken.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2026/5. számában.)